

UDK 272-662:3(497.5)“1913/1941”(091)
322(497.5)“1913/1941”(091)

Pregledni rad

Primljeno: 22. lipnja 2019.

Prihvaćeno za objavljivanje: 3. ožujka 2020.

HRVATSKI KATOLIČKI SENIORAT (1913. – 1941.) OSNOVNE ZNAČAJKE OD OSNUTKA DO RASPUŠTANJA

Daniel PATAFTA, Zagreb – Zlatko MATIJEVIĆ, Zagreb

Hrvatski katolički seniorat jedna je od važnih organizacija Hrvatskoga katoličkog pokreta. Osnovan je 1913. godine kao središnja organizacija koja je trebala koordinirati rad cijelog Pokreta. Članovi Seniorata bili su istaknuti katolički pojedinci iz redova episkopata, dijecezanskog klera, redovništva (uglavnom franjevci i dominikanci) i dominantno laikata. Do danas nije napisan ni jedan znanstveni rad koji bi u cjelini obradio tu iznimno važnu organizaciju katoličkoga javnog života prve polovine 20. stoljeća. U radu su, uz uvodnu studiju, predstavljena tri dokumenta, od kojih jedan u cjelini, o raspuštanja Seniorata nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske 1941. godine.

KLJUČNE RIJEČI: *Hrvatski katolički seniorat, Hrvatski katolički pokret, Katolička akcija, Hrvatski orlovski savez, Veliko križarsko bratstvo.*

Uvod

Osnutak, djelovanje i nestanak Hrvatskoga katoličkog seniorata (HKS), elitne svećeničko-svjetojvačke organizacije Hrvatskoga katoličkog pokreta (HKP),¹ koji je početkom 20. stoljeća pokrenuo krčki biskup Antun Mahnić (1850. – 1920.),² prema uzoru na druge europske

¹ Usp. Jure KRIŠTO, »Katoličko organiziranje i politika: počeci Hrvatskoga katoličkog pokreta«, *Croatia christiana periodica*, god. 15, br. 28, Zagreb, 1991., str. 85–104; Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.–1918.*, Zagreb, 1994.; Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret (1903.–1945.)*, Zagreb, 2004.; *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.*, Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002.; Fabijan VERAJA, »Hrvatski katolički pokret ‘potpuno zakazao i neuspio«, *Crkva u svijetu*, god. 40, br. 3, Split, 2005., str. 325–355; Ivan ZUBAC, »Hrvatski katolički pokret na početku 20. stoljeća«, *Obnovljeni život*, god. 73, br. 3, Zagreb, 2018., str. 329–341.

² Usp. Ignacije RADIĆ, *Doktor Antun Mahnić biskup krčki*, Slav.(onska) Požega, 1940.; Anton BOZANIĆ, *Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Zagreb, 1991.; *Mahnićev simpozij v Rimu*, Edo ŠKULJ (ur.), Celje, 1990.

zemlje (Austrija, Njemačka),³ nije pobuđivao veći interes hrvatske historiografije i publicistike. To naravno ne znači da neki aspekti djelovanja te organizacije nisu bili istraženi i predstavljeni znanstvenoj javnosti, ali i širem čitateljskom krugu zainteresiranom za pojedine teme iz nedavne povijesti katoličanstva u hrvatskim zemljama.⁴ Otežavajuća okolnost kod istraživanja povijesti HKS-a jest nepostojanje, ili barem nedostupnost, njegove pismohrane. Tri dokumenta koja su kritički predstavljena u ovom radu ulaze u red onih rijetkih izvora koji su trenutačno dostupni. U svakom slučaju sam kontekst raspuštanja Seniorata, koji je prikazan u izvorima, pokazuje i neke važne elemente njegova djelovanja, svakako vremenski okvir, dok uvodna studija pruža osnovne podatke o dosadašnjoj istraženosti te elitne svećeničko-svjetovnjačke organizacije Katoličke crkve u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini u prvoj polovici 20. stoljeća.

1. Od osnivanja do 1918. godine

Na poticaj biskupa Mahnića pokrenuto je krajem 1912. osnivanje HKS-a,⁵ čiji je neposredni prethodnik bio Sekretarijat, odnosno središnje tijelo u kome su bila centralizirana vodstva svih organizacija koje su djelovale unutar HKP-a.⁶ Prema dostupnim podatcima, utemeljiteljska je skupština održana 30. ožujka 1913. u Ljubljani.⁷ Seniorat je kao oblik vođenja katoličkih organizacija postojao i u drugim zemljama (Austrija, Češka, Slovačka, Poljska).⁸ Članstvo je Seniorata u načelu birano iz redova završenih studenata i studentica, bivših članova hrvatskih akademskih društava (»Domagoj«, »Hrvatska«, »Preporod«, »Kačić« i dr.) i zborova duhovne mladeži (»Duns Skot«, »Bakula«, »Akvinac« i dr.). Seniori su mogli postati i pojedini katolički intelektualci obaju spolova koji nisu stekli akademsku naobrazbu (učitelji i učiteljice).⁹ Biskup se Mahnić smatrao običnim članom Seniorata. Ukupan broj seniora tijekom nepunih dvadeset i osam godina postojanja procjenjuje se na oko četiri stotine.

Kao članovi HKS-a navode se, među ostalima, sljedeći katolički svećenici i svjetovnjaci: Stjepan Barić (1889. – 1945.), političar, novinar i gospodarstvenik; Ivan Butković (1876. – 1954.),¹⁰ svećenik; Velimir Deželić ml./sin (1888. – 1976.),¹¹ književnik i sociolog; Kvirin

³ Usp. Ivan MARKEŠIĆ, »Katolički pokret – europski kontekst«, *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.*, Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002., str. 57–76.

⁴ Usp. Zlatko MATIJEVIĆ, »Hrvatski katolički seniorat i politika (1912.–1919.)«, *Croatia christiana periodica*, god. 24, br. 46, Zagreb, 2000., str. 121–162; Zdravko MATIĆ, »Hrvatski katolički seniorat i njegove karakteristike«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, god. 40, br. 1, Zagreb, 2008., str. 211–230.

⁵ A. BOZANIĆ, *Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata*, str. 109.

⁶ J. KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.–1918.*, str. 303.

⁷ Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, Zagreb – Rijeka, 1995., str. 214.

⁸ A. BOZANIĆ, *Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata*, str. 110, bilj. 471.

⁹ P. GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 215.

¹⁰ Usp. Atanazije J. MATANIĆ, »Ivan Butković i Hrvatski katolički pokret«, *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.*, Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002., str. 299–307.

¹¹ Usp. Ivan ČULO, »Socijalno djelovanje kao čin pravde«, Velimir DEŽELIĆ ml., *Socijalno djelovanje i društvena pravda. Članci, eseji, zapisi*, Zagreb, 2018., str. VII–XXXVIII; Velimir DEŽELIĆ, sin, *Kakvi smo bili? Zapisi moje unučadi. Život zagrebačke obitelji od 1827. do 1953.*, knj. 1 i 2, Stjepan RAZUM (priř.), Zagreb, 2011.

Klement Bonefačić (1870. – 1957.),¹² splitsko-makarski biskup; Petar Rogulja (1888. – 1920.),¹³ novinar; Josip Andrić (1894. – 1967.),¹⁴ književnik i muzikolog; Josip Marija Carević (1883. – 1945.),¹⁵ dubrovački biskup; Milan (Mihovil) Ivšić (1887. – 1972.),¹⁶ svećenik i sociolog; Rudolf Eckert (1889. – 1915.),¹⁷ novinar; Janko Šimrak (1883. – 1945.),¹⁸ svećenik, povjesničar i novinar; Pavao Butorac (1888. – 1966.),¹⁹ kotorski biskup; Josip Srebrnić (1876. – 1966.),²⁰ krčki biskup; Dionizije Nyaradi/Njaradi (1874. – 1940.),²¹ križevački biskup; Ante Cikojević (1871. – 1956.),²² provincijal franjevačke Provincije Pre svetoga Otkupitelja; Ilija Jakovljević (1898. – 1948.),²³ književnik; Fran Binički (1875. – 1945.),²⁴ svećenik i pisac; Marica Stanković (1900. – 1957.),²⁵ profesorica; Dominik (Andrija) Mandić (1889. – 1973.),²⁶ svećenik i povjesničar; Marijo/Marije Matulić (1896. – 1937.),²⁷ novinar; Mate Ujević (1901. – 1967.),²⁸ književnik i leksikograf te drugi.²⁹

¹² Usp. Mile VIDOVIĆ, *Kvirin Klement Bonefačić. Biskup splitski i makarski za vrijeme komunističkog režima 1944.–1954.*, Split – Metković, 2015.

¹³ Usp. Jure KRIŠTO, »Petar Rogulja i razvoj Hrvatskoga katoličkog pokreta: uz 80. obljetnicu smrti«, *Croatia christiana periodica*, god. 25, br. 47, Zagreb, 2000., str. 207–223.

¹⁴ Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, »Zborovođa katoličkog preporoda«, Josip ANDRIĆ, *Hrvatstvo i katolička kulturna obnova. Članci i studije*, Zagreb, 2011., str. 7–50; *Zbornik Dr. Josip Andrić 1894.–1967.*, Ladislav BERŠEK – Radovan GRGEC (ur.), Zagreb, 1971.

¹⁵ Usp. *Josip Marija Carević biskup dubrovački (1883.–1945.)*, Želimir PULJIĆ – Mile VIDOVIĆ (ur.), Dubrovnik – Metković, 2002.

¹⁶ Usp. Ivan ČULO, »Uzajamnost slobode, samostalnosti i socijalne pravde u stvaranju novoga hrvatskog društva«, Milan IVŠIĆ, *Socijalni duh i narodna kultura. Studije, eseji i članci*, Zagreb, 2009., str. 7–45.

¹⁷ Usp. P. GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*.

¹⁸ Usp. Ivan PEKLIĆ, »Istaknuti biskup i profesor dr. Janko Šimrak«, *Zlatna dolina*, god. 7, br. 1, Slavonska Požega, 2001., str. 302–325; Ivan PEKLIĆ, »Prilozi za biografiju dr. Janka Šimraka (prigodom 50. obljetnice smrti)«, god. 29, br. 2, *Marulić*, Zagreb, 1996., str. 335–346. Šimrak je imenovan križevačkim biskupom 1942. godine.

¹⁹ Usp. Dr. J.(ordan) K.(UNIČIĆ), »Pavao Butorac, biskup«, *Bogoslovska smotra*, god. 37, br. 3–4, Zagreb, 1967., str. 476–480.

²⁰ Usp. *Krčki biskup mons. dr. Josip Srebrnić (1876.–1966.)*. *Zbornik radova sa znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem povodom 50. obljetnice smrti*, Marko MEDVED – Franjo VELČIĆ (ur.), Rijeka – Krk – Zagreb, 2017.

²¹ Usp. Janko OBERŠKI, »Biskup Dr. Dionizij Njaradi«, *Katolički list*, god. 91, br. 15, Zagreb, 1940., str. 185–188; Dmytro BLAZEJOWSKYJ, *Hierarchy of the Kyivan Church*, vol. 3, Romae, 1990., str. 343; *Jubilarni šematizam Križevačke eparhije*, Zagreb, 1962., str. 155–156.

²² Usp. Milan GLIBOTA, »Život i rad fra Ante Cikojevića«, *Fra Ante CIKOJEVIĆ, Izbrani spisi*, Milan GLIBOTA (ur.), Studenci, 2008., str. 5–33.

²³ Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, »Budnost duše«, Ilija JAKOVLJEVIĆ, *Izazov kršćanskog humanizma. Članci, eseji i komentari*, Zagreb, 2008., str. 7–48; Vlado LONČAREVIĆ, »Ilija Jakovljević – hrvatska žrtva totalitarizma XX. stoljeća. Uz 110. obljetnicu rođenja i 60. obljetnicu smrti«, *Obnovljeni život*, god. 63, br. 3, Zagreb, 2008., str. 335–349.

²⁴ Usp. Nikola BIČANIĆ, *Hrvatski katolički stražar s Nehaja. O životu i radu dr. Frana Biničkoga hrvatskog svećenika, rodoљuba i mučenika*, Zagreb, 1995.

²⁵ Usp. *Marica Stanković (1900.–1957.)*. *Životopis i bibliografija*, Stella TAMHINA (ur.), Zagreb, 2006.

²⁶ Usp. *Dr. fra Dominik Mandić (1889.–1973.)*. *Zbornik radova sa znanstvenog simpozija održanog u prigodi 40. obljetnice njegove smrti (Mostar – Široki Brijeg, 24. i 25. listopada 2013.)*, Robert JOLIĆ (ur.), Mostar – Zagreb, 2014.

²⁷ Usp. Zdravko GAVRAN, »Katolički velikan hrvatskoga političkog novinarstva i publicistike«, Marijo MATULIĆ, *Za moralni preporod Europe. Članci, ogledi, političke analize*, Zagreb, 2015., str. 7–80.

²⁸ Usp. Božidar PETRAČ, »Ne tražimo mač, nego srce«, Mate UJEVIĆ, *Kršćanski idealizam i društveni angažman. Rasprave, članci i autobiografski spisi*, Zagreb, 2011., str. 7–46.

²⁹ P. GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, str. 215.

U prosincu 1912. godine u Rijeci je pokrenut dnevnik *Riječke novine*,³⁰ u vlasništvu tamošnjih kapucina,³¹ koji su uređivali seniori Rudolf Eckert³² i Petar Rogulja. Na Badnjak iste godine uredništvo je objavilo uvodnik u kojem je objelodanjeno da će list zastupati ideju »narodnoga jedinstva južnih Slavena«³³. Bio je to jasan znak da je skupina iz koje se upravo organizirao Seniorat odlučila ući u hrvatsku političku arenu kao posebna, ali još uvijek izvanstranačka grupacija.³⁴

Početak Prvoga svjetskog rata državno je odvjetništvo u Rijeci zabranilo daljnje izlaženje *Riječkih novina* jer je list na svojim stranicama zauzeo »protuaustrijski« i »proslaven-ski« smjer pisanja.³⁵ List je ubrzo nastavio izlaziti u Zagrebu pod jednostavnim imenom – *Novine* (1914.).³⁶ Uredništvo su lista čvrsto držali u svojim rukama članovi Seniorata (R. Eckert, P. Rogulja i J. Šimrak).

Roguljina odluka da člankom »Pred zoru« iznese pred katoličku javnost unutarnje nesuglasice u HKP-u, snažno je uskovitlala duhove. U članku su sistematizirane ideje koje su već neko vrijeme postojale u Senioratu. Glavne ideje odnosile su se na tzv. treći naraštaj pripadnika HKP-a. Bio je to naraštaj seniora-»nacionalaca«, stasao neposredno pred Prvi svjetski rat, koji je, prema Roguljinu mišljenju, karakteriziralo prihvaćanje ideje o »narodnom jedinstvu Hrvata, Srba i Slovenaca, u koje bi pristupili i Bugari«. Seniori-»nacionalci« podjednako su se oduševljavali crkvenom unijom pravoslavlja i katoličanstva te, shodno tomu, ćirilometodskom idejom. Rogulja je, također, naglasio da se seniori-»nacionalci« nisu opredijelili niti za jednu tada postojeću političku stranku u Hrvatskoj, ali da imaju svoj »politički program«, misleći, vjerojatno, pritom na uvodnik objavljen u *Riječkim novinama* (1912.). Na posljertku je sve kulturne, gospodarske i političke ideje povezao u »potpun sistem«.³⁷ Bila je to politizacija Katoličkoga pokreta u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Stvarni tvorac ideje o »potpunom sistemu« bio je svećenik Vilim Ivanek (1874. – 1926.), koji je kao duhovnik imao znatan utjecaj na Rogulju, ali i neke druge članove Seniorata. Protivnike »potpunoga sistema« Rogulja je nazvao seniori-»integralci«.³⁸

³⁰ Usp. Jasmina MILETIĆ, »Riječke Novine i Hrvatski katolički pokret«, *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.*, Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002., str. 403–407.

³¹ Usp. Tomislav Zdenko TENŠEK, »Škrivanićev krug i riječki kapucini«, *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.*, Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002., str. 393–402.

³² Usp. P. GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*.

³³ Usp. »Naše stanovište u politici«, Tihomir CIPEK – Stjepan MATKOVIĆ, *Programatski dokumenti hrvatskih političkih stranaka i skupina 1842.–1914.*, Zagreb, 2006., str. 661–663; Veronika Mila POPIĆ, »Naše stanovište u politici – politički program pristaša Hrvatskoga katoličkog pokreta oko *Riječkih Novina* (1912.–1914.)«, *Croatica christiana periodica*, god. 39, br. 75, Zagreb, 2015., str. 185–196; Jure KRIŠTO, »Katoličko priklanjanje ideologiji jugoslovenstva«, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 24, br. 2, Zagreb, 1992., str. 25–45.

³⁴ J. KRIŠTO, *Prešućena povijest*, str. 311.

³⁵ Marija MATULIĆ, »Postanak Jugoslavije«, *Seljački kalendar. Za prestupnu godinu 1928.*, Zagreb, 1927., str. 41.

³⁶ Početkom studenoga 1918. »Novine« mijenjanju ime u »Narodna politika« (1918. – 1929.). List ponovno mijenja ime u »Hrvatska straža« (1929. – 1941.), da bi konačno kratkotrajno izlazio kao »Hrvatski glas« (1941.).

³⁷ Petar ROGULJA, *Pred zoru (Prilog ideologiji katol. pokreta u Hrvatskoj)*, Zagreb, 1916., str. 12.

³⁸ *Isto*, str. 12–13.

Na zagrebačkom sastanku Seniorata, održanom 1. i 2. srpnja 1917., kao jedna od »direktiva« za daljnji rad bilo je prihvaćanje Svibanjske deklaracije Južnoslavenskoga/Jugoslavenskoga kluba u Carevinskom vijeću u Beču (1917.).³⁹ Odluka o prihvaćanju Svibanjske deklaracije bila je očita posljedica Roguljina poimanja »narodnoga jedinstva« Hrvata, Srba i Slovenaca.

Prihvaćanje »južnoslavenske orijentacije« većine seniora i njihova privremena pomirljivost prema liberalnim strujama u hrvatskom društvu stvorili su osnovicu za politički angažman, ali još ne i za organiziranje vlastite političke stranke. Stoga je, sasvim logično, zauzeto stajalište da se politika Seniorata ne smije poistovjećivati ni s jednom političkom strankom u Hrvatskoj. Na taj su način Roguljine pristaše – seniori-»nacionalci« – spriječili rasipanje vlastitih snaga.

Držeći Svibanjsku deklaraciju »narodnim«, a ne stranačko-političkim programom, Seniorat se, predvođen Roguljom i Šimrakom, relativno rano počeo zauzimati za opću »narodnu koncentraciju«,⁴⁰ što je rezultiralo osnutkom Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba početkom listopada 1918. godine.⁴¹ U rad Narodnoga vijeća uključili su se i članovi Seniorata. Osobito je važnu ulogu imao Janko Šimrak, koji je bio tajnik Središnje kancelarije Narodnoga vijeća. Razmjerno svojoj snazi katolički su seniori pridonijeli rušenju Austro-Ugarske Monarhije i stvaranju kratkotrajne Države Slovenaca, Hrvata i Srba.⁴² U izaslanstvu Narodnoga vijeća, koje je u Beogradu vodilo pregovore sa srbijanskom vladom o žurnom ujedinjenju novonastaloga političkog entiteta na ruševinama Monarhije s Kraljevinom Srbijom, bio je i senior-»nacionalac« Janko Šimrak.⁴³

2. Od 1918. godine do raspuštanja

Nestankom Monarhije s političkog zemljovida Europe i stvaranjem prve južnoslavenske državne zajednice – Kraljevina/Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevina SHS)/Kraljevina Jugoslavija – jugoslavenska ideologija i politička taktika Roguljine skupine unutar HKP-a doživjele su trijumf. Opći optimizam koji je zahvatio Seniorat treba sagledavati i u svjetlu iluzije da će u novoj državi »doći do prevage katoličkog elementa«⁴⁴. Za Rogulju nije bilo dvojbe: »U naše je ruke postavio Gospod budućnost južnih Slavena, nama je dao, da preuzmemo providencijalnu zadaću hrvatskoga, srpskog i slovenskog

³⁹ Usp. Zlatko MATIJEVIĆ, »Odjeci Svibanjske deklaracije Jugoslavenskog kluba u Hrvatskoj, te Bosni i Hercegovini (1917.–1918. godine)«, *Spomenica Ljube Bobana 1933.–1994.*, Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 1996., str. 245–256.

⁴⁰ O politici »narodne koncentracije« usp. Bogdan KRIZMAN, *Hrvatska u prvom svjetskom ratu. Hrvatsko-srpski politički odnosi*, Zagreb, 1989., str. 155–244.

⁴¹ Usp. *Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu 1918–1919. Izabrani dokumenti*, Marina ŠTAMBUK-ŠKALIĆ – Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2008.

⁴² Usp. Ljubo BOBAN, »Kada je i kako nastala Država Slovenaca, Hrvata i Srba«, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 24, br. 3, Zagreb, 1992., str. 45–60. O nekim dvojabama glede proglašenja Države Srba, Hrvata i Slovenaca usp. Zlatko MATIJEVIĆ, »Godina 1918.«, *1918. prijelomna godina u Hrvatskoj*, Katalog izložbe, Matea BRSTILO REŠETAR – Ivica NEVEŠČANIN – Andreja SMETKO (ur.), Zagreb, 2018., str. 14.

⁴³ Zlatko MATIJEVIĆ, »Sirenski zov Balkana. Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu (1918./1919.)«, *Hrvatska između slobode i jugoslovenstva. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 8. i 9. siječnja 2009. u Zagrebu*, Tomislav JONJIC – Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2009., str. 48, bilj. 183.

⁴⁴ Ivan MUŽIĆ, *Hrvatska politika i jugoslavenska ideja*, Split, 1969., str. 192.

naroda, glavni uzrok postojanja naše države«. ⁴⁵ Njegovo »svrhunaravno« shvaćanje državnog i narodnog ujedinjenja južnih Slavena s izgledima stvaranje zajedničke kulture i ujedinjenja pravoslavlja i katoličanstva na jugoistoku Europe s perspektivom da se proces uspješno nastavi i na Istoku, nakon pada carizma u Rusiji (1917.), odražavalo je i tadašnje Mahnićeve poglede. ⁴⁶

S varljivom perspektivom pred očima, Seniorat je užurbano krenuo u osnivanje političke stranke, koja će se pojaviti na političkoj pozornici početkom 1919. godine pod imenom Hrvatska pučka stranka (HPS). ⁴⁷ Osnutak stranke bio je u suglasju s načelima »potpuno sistema« jer je HPS bio integralni dio (»grana«) HKP-a, a Seniorat njegov *spiritus movens*. Na sastanku Seniorata održanom u Zagrebu 6. i 7. svibnja 1919. prihvaćen je novi Statut, ⁴⁸ ali i zavjernica koja je obvezivala članove da »kao tajnu« čuvaju »sve što se tiče« njihove organizacije. ⁴⁹

Pobjeda Roguljina kruga seniora nije bila duga vijeka. Iako je onaj dio seniora (»integralci«) koji se opirao Roguljinu shvaćanju ustroja HKP-a i njegove uloge u hrvatskome javnom životu morao privremeno odustati od svojih stajališta, to još nikako nije značilo da uskoro neće doći do novih nesuglasica i grupiranja. Povod za razbuktavanje unutarkatoličkih sporova došao je, posve nenamjerno, od izvanjskoga čimbenika – pape Pija XI. (1922. – 1939.). ⁵⁰ Enciklikom *Ubi arcano Dei* (1922.) papa je definirao i proglasio Katoličku akciju (KA), ⁵¹ koja se sastojala od »sudjelovanja laika u hijerarhijskom apostolatu«, pa su prema tome sva odgojna i prosvjetna udruženja dotadašnjih katoličkih pokreta postala ovisna o crkvenoj hijerarhiji, koja je nad njima preuzela vodstvo i odgovornost.

Katolička akcija kao pokret organiziran »odozgo«, tj. od crkvene hijerarhije – za razliku od katoličkih pokreta koji su bili organizirani »odozdo«, tj. od vjernika samih (svećenika i laika) – bio je zamišljen kao oblik organiziranja katoličkih svjetovnjaka. Katolički svećenici nisu mogli biti članovi u organizacijama Katoličke akcije, što je bila znatna novina i važna razlika u odnosu na dotadašnju praksu u katoličkim pokretima. ⁵² Djelujući samo prema uputama episkopata, Katolička akcija imala je izrazito »vjersko-moralnu svrhu« te dosljedno tomu nije obuhvaćala organizacije namijenjene djelovanju s ovozemaljskim ciljevima (gospodarske zadruge, sindikati, političke stranke i sl.). ⁵³

⁴⁵ Petar ROGULJA, »Vrhovni cilj«, *Seniorski vjesnik*, Zagreb, god. 3, br. 2, Zagreb, 1919., str. 17–18.

⁴⁶ »Osvanuo nam je veliki dan, a na nebu nam se ukaza znak s natpisom SHS. Narode moj, u ovom ćeš znaku pobjediti! Hrvati, Srbi, Slovenci! Božja je volja, da ostanete na vijek ne razdruživo ujedinjeni«, Antun MAHNIĆ, »Sveta Stolica i Jugoslaveni«, *Narodna politika*, god. 2, br. 265, Zagreb, 1919., str. 2.

⁴⁷ Usp. Zlatko MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS (1919.–1929.)*, Zagreb, 1998.

⁴⁸ Usp. »Statut Hrvatskog katoličkog seniorata«, *Seniorski vjesnik*, god. 3, br. 2, Zagreb, 1919., str. 19–22.

⁴⁹ NON QUIS, SED QUID (Augustin GÜBERINA), *Sukob dviju ideja (Domagoljizma i Kat. Akcije) u hrvatskom katolicizmu*, s. I. & s. a., str. 58–59.

⁵⁰ Usp. Yves CHIRON, *Pie XI (1857–1939)*, Paris, 2004.

⁵¹ Usp. Ivan ŠARIĆ, *Katolička Akcija*, Sarajevo, 1925.; Ivan ŠARIĆ, *Za Katoličku Akciju*, Sarajevo, s. a.; Ivan MERZ, *Katolička Akcija. Narav i definicija – cilj – sredstva*, Šibenik, 1927.

⁵² Usp. Lav ZNIDARČIĆ, »Hrvatski katolički pokret i Katolička akcija«, *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.*, Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002., str. 629–638.

⁵³ Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7–20. st.)*, Zagreb, 1991., str. 352.

Hrvatski orlovski savez (HOS) bio je prva organizacija u Hrvatskoj ustrojena na načelima Katoličke akcije.⁵⁴ Gotovo cijelo vodstvo nove katoličke organizacije bilo je sastavljeno od članova HKS-a. Dvojica najzaslužnijih promicatelja HOS-a bili su seniori Ivan Merz (1896. – 1928.),⁵⁵ i Ivan (Ivo) Protulipac (1899. – 1946.).⁵⁶ Svećenici seniori nisu mogli biti članovi HOS-a, nego samo njegovi duhovnici (»zlatne karike«). Osnutak »orlovske organizacije« postavio je temelj za legalno okupljanje i djelovanje svih onih seniora, ali ne samo njih, koji se nisu slagali s »potpunim sistemom«, pogotovo u pitanju HPS-a. Sukob unutar seniorske organizacije bio je neizbježan. Uskoro su najistaknutiji zagovornici orlovstva, odnosno načela Katoličke akcije u organiziranju hrvatskih katolika bili isključeni ili su, pak, sami istupili iz seniorskih redova.

Odvajanje Katoličke akcije od svake stranačke politike, tj. departizacija, ali ne i od politike uopće,⁵⁷ nije od seniorskoga vodstva dočekano s odobravanjem. Na glavnoj skupštini Seniorata održanoj u Zagrebu 22. listopada 1925. Janko Šimrak izjavio je da »izvanstrančarstvo nema smisla«⁵⁸. Drugim riječima, vodstvo Seniorata nije držalo obveznim pokoriti se direktivi crkvene hijerarhije kada je bila riječ o stranačkoj politici. Nastojanje Seniorata da sve ostane »po starom«, nije nikako značilo da će se on otvoreno suprotstaviti episkopatu. To uostalom nije bilo ni potrebno jer je Seniorat preko svojih članova, koji su zauzimali vodeća mjesta u organizacijama Katoličke akcije, nad njima imao kontrolu i mogućnost upravljanja prema vlastitim interesima. U tom kontekstu nije nevažna činjenica da su i neki biskupi bili članovi Seniorata.

Biskupska konferencija održana u Zagrebu od 11. do 20. listopada 1926. trebala je riješiti brojna pitanja vezana uz KA i HKP, odnosno Seniorat. Okupljeni su biskupi, među ostalim, zaključili da dotadašnja struktura HKS-a nije bila pogodna za njegovo uključenje u Katoličku akciju. Zatražili su da seniori izmijene pravila svoga društva u onome dijelu koji se odnosio na stranačku politiku, tj. konkretno na HPS. Ipak, to nije značilo da se seniori, kako i ostali članovi Katoličke akcije, ne mogu baviti politikom i stupati u političke stranke čiji program i djelovanje nisu u suprotnosti s načelima Katoličke crkve.⁵⁹ Glavna skupština Seniorata na kojoj su trebale biti prihvaćene promjene Pravilnika u skladu s traženjem episkopata održana je u Zagrebu 29. listopada 1926. godine. Prema tvrdnji vodstva Seniorata »skupština je u potpunosti lojalnosti donijela pristanak na reorganizaciju seniorata

⁵⁴ Usp. Ivo PROTULIPAC, *Hrvatsko Orlovstvo*, Zagreb, 1926.; Božidar NAGY, »Ivan Merz i Hrvatski orlovski savez«, *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.*, Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002., str. 653–666; Zdravko MATIĆ, »Ivan Merz, suutemeljitelj i idejni vođa hrvatskoga orlovstva«, *Croatia christiana periodica*, god. 33, br. 63, Zagreb, 2009., str. 149–184; Zdravko MATIĆ – Krešimir LAGETAR, »Djelovanje Ivana Merza u Hrvatskome katoličkom pokretu«, *Obnovljeni život*, god. 68, br. 3, Zagreb, 2013., str. 323–337; Saša CERAJ, »Prinos Ivana Merza oblikovanju posebnosti hrvatskoga orlovstva«, *Obnovljeni život*, god. 69, br. 1, Zagreb, 2014., str. 39–51.

⁵⁵ Usp. Josip VRBANEK, *Vitez Kristov Dr Ivan Merz*, Zagreb, 1943.; Dragutin KNIEWALD, *Sluga Božji Ivan Merz*, Zagreb, 1988.²

⁵⁶ Usp. *Spomenica o 50-godišnjici mučeničke smrti dr. Ivana Protulipca*, Lav ZNIDARČIĆ (ur.), Zagreb, 1996.

⁵⁷ Josip PIZZARDO, *Katolička Akcija*, Zagreb, 1934., str. 18–19.

⁵⁸ NON QUIS, SED QUID, *Sukob dviju ideja*, str. 67.

⁵⁹ Usp. (Augustin GUBERINA), *Zelena knjiga*, s. 1. & s. a., 166–167. Jedan od rijetkih sačuvanih primjeraka *Zelene knjige* nalazi se u Osobnoj ostavštini dr. Lava Znidarčića (u posjedu obitelji).

i na njegovo stupanje u Katoličku Akciju»⁶⁰. Protivnici Seniorata tvrdili su da je riječ o seniorskoj obmani jer se u stvarnosti zapravo nije ništa promijenilo.⁶¹

Pristaše Katoličke akcije organizirani u HOS-u glavnu su smetnju u daljnjem razvoju katoličkoga javnog djelovanja u hrvatskim zemljama vidjeli u Senioratu i njegovoj politizaciji cijeloga katoličkog pokreta.⁶² Prema njihovu mišljenju načela te katoličke organizacije kosila su se s onima Katoličke akcije u sljedećim točkama: »1. Ta se vodeća organizacija smatra vrhovnim forumom Katoličke Akcije. – A po Katoličkoj Akciji vrhovni je forum Crkva po hierarhiji. 2. Ona se smatra pozvanom da ‘stvora ideologiju pokreta’. – A organizacije Katoličke Akcije nijesu ‘direktivne u teoretskom smislu nego izvršne u praktičnom smjeru’. One samo šire i primjenjuju od Crkve već stvorenu ideologiju i vrše zapovijedi biskupa. 3. Ona se smatra centralom i za Katoličku Akciju i za politički rad katolika. – A načela Katoličke Akcije to odlučno isključuju. Ili je ona organizacija Katoličke Akcije ili nije? Ako jest, – kako može voditi u isti mah politički rad katolika? Ako nije, kako se može smatrati centralom Katoličke Akcije? 4. Ova organizacija ima članstvo od svećenika i lajika. – To je također načelo krivo. 5. Ova organizacija u svojoj tajnosti nije dovoljno precizirala otvorenost episkopatu, a praksa je dokazala, da se ta nezgodna stilizacija i nezgodno primjenjivala. 6. Ova organizacija obvezuje članove, da u svakom inom udruženju rade prema njenim intencijama. Prema tome diže se nad sve ostale saveze i udruženja i ruši im priznatu samostalnost i direktivnu podčinjenost episkopatu i stvara mogućnost, da po svojim članovima koju priznatu organizaciju ruši i cijepa, ako joj se šta ne sviđa.«⁶³

Koncem 20-ih godina prošlog stoljeća nesuglasice između seniora dovele su do konačnog rascjepa u organiziranim katoličkim redovima u Hrvatskoj,⁶⁴ ali i u Bosni i Hercegovini.⁶⁵

HOS je nastavio djelovati kao ustrojbeni jedinica unutar KA sve do uvođenja osobne diktature kralja Aleksandra I. Karađorđevića (1888. – 1934.) početkom siječnja 1929. godine, kada je zabranjen. Umjesto njega uskoro je osnovano Veliko križarsko bratstvo/Veliko križarsko sestrinstvo,⁶⁶ koje je djelovalo sve do završetka Drugoga svjetskog rata (1945.),

⁶⁰ *Isto.*

⁶¹ *Isto*, str. 171.

⁶² Usp. Zlatko MATIJEVIĆ, »Hrvatska pučka stranka i dr. Ivan Merz«, *Obnovljeni život*, god. 52, br. 3–4, Zagreb, 1997., str. 223–236.

⁶³ Dragutin KAMBER, »Oko Katoličke Akcije«, *Katolički tjednik*, god. 2, br. 41, Sarajevo, 1926., str. 2.

⁶⁴ Usp. Božidar NAGY, »Uzroci podjele u Hrvatskom katoličkom pokretu (Spor: Jugoslavenska dačka katolička liga – Hrvatski orlovski savez)«, *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.*, Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002., str. 639–652; Zdravko MATIĆ, »Razlozi spora u Hrvatskom katoličkom pokretu prema dokumentima iz arhiva bl. Ivana Merza«, *Historijski zbornik*, god. 62, br. 2, Zagreb, 2009., str. 465–487.

⁶⁵ Usp. Božo GOLUŽA, »Katolička akcija u Bosni i Hercegovini«, *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.*, Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002., str. 713–726.

⁶⁶ Usp. Marica STANKOVIĆ, *Mladost vedrine*, Zagreb, 1944.; Lav ZNIDARČIĆ, »Križarska organizacija, životno djelo Ivana Merza«, *Obnovljeni život*, god. 52, br. 3–4, Zagreb, 1997., str. 251–256; Franjo Emanuel HOŠKO, »Duhovno i nacionalno usmjerenje Križara«, *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.*, Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002., str. 683–699; Zdravko MATIĆ – Frano STOJIC, »Razvoj Katoličke akcije u Hrvatskoj nakon Ivana Merza«, *Crkva u svijetu*, god. 52, br. 2, Split, 2017., str. 219–248.

kada ga crkvene vlasti raspuštaju u svrhu zaštite članstva od progona novih komunističkih vlasti.⁶⁷

Tijekom 30-ih godina prošlog stoljeća sukob između dvaju tipova katoličkog organiziranja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, oličenih u seniorskim i križarskim organizacijama, nije gubio na žestini. O dubini sukoba i nepomirljivosti dviju strana svjedoči i spis Augustina Guberine (1897. – 1945.) nazvan, zbog boje uveza, *Zelena knjiga*⁶⁸ u kojoj se najoštrije napadalo Seniorat i njegovo djelovanje među hrvatskim organiziranim katolicima.⁶⁹ Dragutin Kniewald (1889. – 1979.),⁷⁰ bivši senior, osobno je 1933. godine predao zagrebačkom nadbiskupu Antunu Baueru (1856. – 1937.)⁷¹ *Zelenu knjigu*. Seniori, naravno, nisu šutke prešli preko toga napada te su krajem iste godine uručili nadbiskupu Baueru odgovor.⁷² Ni *Zelena knjiga* ni *Odgovor Seniorata* nisu pridonijeli smirivanju zategnutih odnosa između sukobljenih strana.

Nakon što su ustaše na čelu s poglavnikom Antom Pavelićem (1889. – 1959.)⁷³ osnovali Nezavisnu Državu Hrvatsku (1941. – 1945.), Hrvatski katolički seniorat, opterećen svojom prošlošću (jugoslavenska ideologija i politička praksa) više nije imao prostor za nastavak djelovanja te su seniori bili prisiljeni raspustiti svoju organizaciju. Nestanak Seniorata nije ujedno značio i prestanak djelovanja brojnih bivših seniora u javnom životu novouspostavljene države.

Lav Znidarčić,⁷⁴ jedna od vodećih osoba križarske organizacije tijekom Drugoga svjetskog rata – predsjednik Velikoga križarskog bratstva od 1942. do 1945. – objavio je tri dokumenta o Senioratu, tj. Zapisnik o raspuštanju Seniorata, dopis predsjednika i tajnika Seniorata upućen zagrebačkom nadbiskupu Alojziju Stepincu (1898. – 1960.)⁷⁵ i nadbi-

⁶⁷ Usp. Božidar NAGY, *Hrvatsko križarstvo. Pregled osnivanja, razvoja i obnove Križarske katoličke organizacije u Hrvatskoj*, Zagreb, 1995.

⁶⁸ Spis je, prema početnim riječima, poznat i kao »Preuzvišeni gospodine!«.

⁶⁹ Usp. (A. GUBERINA), *Zelena knjiga*.

⁷⁰ Usp. Antun IVANDIJA, »Oproštajno slovo dru Dragutinu Kniewaldu«, *Bogoslovska smotra*, god. 49, br. 3, Zagreb, 1979., str. 363–365.

⁷¹ Usp. Ivan MACAN, »Antun Bauer – filozof i nadbiskup«, *Obnovljeni život*, god. 54, br. 2, Zagreb, 1999., str. 149–158.

⁷² Usp. Marije MATULIĆ – Krešimir PEĆNJAK – Ferdo FUCHS, *Odgovor Seniorata*, Zagreb, 1933. Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Tajni arhiv nadb. Bauera za god. 1933., br. 345. Foto-kopija u posjedu autorā.

⁷³ Usp. Bogdan KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, Zagreb, 1986.; Ante PAVELIĆ, *Doživljaji. Kako sam osno- vao Nezavisnu Državu Hrvatsku*, Zagreb, 2015.

⁷⁴ Usp. *Služenje Crkvi i narodu. Dr. Lav Znidarčić 1918.–2018. Spomenica u povodu 100. obljetnice rođenja*, Jure KRIŠTO – Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2018.

⁷⁵ Usp. Aleksa BENIGAR, *Alojzije Stepinac. Hrvatski kardinal*, Rim, 1974.; Juraj BATELJA, *Živjeti iz vjere. Duhovni lik i pastirska skrb kardinala Alojzija Stepinca*, Zagreb, 1990.; Juraj BATELJA, *Sluga božji Alojzije Stepinac. Spomen zbirka iz ostavštine Sluge Božjega Alojzija Stepinca*, Zagreb, 1995.; Juraj BATELJA, *Blaženi Alojzije Stepinac. Svjedok Evanđelja ljubavi*. Životopis, dokumenti i svjedočanstva prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskoga rata, sv. 1–3, Zagreb, 2010.; Juraj BATELJA, *Rivellijeva zavjera laži. Blaženi Alojzije Stepinac i Srpska pravoslavna Crkva*, Zagreb, 2015.; *Stepinac mu je ime. Zbornik uspomena, svjedočanstava i dokumenata*, knj. 1 i 2, Vinko NIKOLIĆ (ur.), Zagreb, 1991.?²; *Kardinal Stepinac – Svjedok istine/Cardinal Stepinac – A Witness to the Truth. Zbornik radova s međunarodnoga simpozija*, Zagreb, 19. rujna 2008., Željko TANJIĆ (ur.), Zagreb, 2009.; *Kardinal Alojzije Stepinac. Svjedok vremena i vizionar za treće tisućljeće (Stepinčev zbornik). Radovi sa znanstvenoga skupa, Lepoglava, 5. prosinca 2008.*, Nataša BAŠIĆ – Vladimir HORVAT – Josip MRZLJAK – Jasna PAVELIĆ (ur.), Zagreb, 2009.; Gordan AKRAP, *Kardinal Stepinac u dokumentima Gestapa i OZNA-e*, Zagreb, 2016.; Robin HARRIS, *Stepinac – njegov život i vrijeme*, Zagreb, 2016.

skupov odgovor.⁷⁶ Pomalo je zbunjujuće da su dokumenti doneseni u kontekstu Prvoga hrvatskog katoličkog sastanka (kongresa),⁷⁷ koji nema neposredne veze s osnutkom Seniorata i njegovim djelovanjem.

Zapisnik o raspuštanju Seniorata u cijelosti glasi:

Zapisnik

sastavljen dne 6. svibnja 1941. u Zagrebu, kako slijedi:

Prisutni: Od strane upravnog odbora Društva Seniora Hrvatskih Katoličkih akademskih društava »Domagoj«⁷⁸ u Zagrebu: Predsjednik Dr Ante Živković,⁷⁹ tajnik I. Dr Stjepan Podolšak,⁸⁰ odbornici Dr Ljubomir Maraković,⁸¹ Luka Perinić,⁸² Rudolf Šubić,⁸³ duhovnik preč. Pećnjak,⁸⁴ zatim: msgr. Dr Augustin Juretić⁸⁵ i Dr Mijo Maričić.⁸⁶

Predsjednik izlaže, da je predmet ove sjednice, koja je sazvana u vezi sa zaključkom sjednice upravnog odbora Društva Seniora od 2. V. 1941., da se utvrdi sadržaj izjava, koje je pred Msgr. Drom Juretićem i Dr Mijom Maričićem u pitanju sadržaja broj 1. i 2. Senior-skog Vijesnika⁸⁷ iz 1940. godine, dao g. Dr Mile Budak.⁸⁸

⁷⁶ Lav ZNIDARČIĆ, »Prvi hrvatski katolički sastanak prije stotinu godina. Dokumenti«, *Kolo*, god. 10, br. 2, Zagreb, 2000., str. 415–419.

⁷⁷ O organiziranju i tijeku Prvoga hrvatskog katoličkog kongresa/sastanka usp. *Prvi hrvatski katolički sastanak održavan u Zagrebu dne 3., 4. i 5. rujna godine 1900.*, Stjepan KORENIĆ (ur.), Zagreb, 1900.; Mario STRECHA, »Mi smo Hrvati i katolici...« *Prvi hrvatski katolički kongres 1900.*, Zagreb, 2008.

⁷⁸ Službeni naziv Seniorata nakon usvajanja novih Pravila 1928. godine. Z. MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva*, str. 261.

⁷⁹ Ante Živković (1894. – 1979.), pravnik.

⁸⁰ Stjepan Podolšak (1901. – 1984.), odvjetnik.

⁸¹ Ljubomir Maraković (1887. – 1959.), književnik i književni kritičar. Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, »Svećenik književnosti«, u: Ljubomir MARAKOVIĆ, *Katolički idealizam i realizam. Studije, kritike, intervjui, članci*, Zagreb, 2009., str. 7–41; Vladimir LONČAREVIĆ, *Luči Ljubomira Marakovića. Život i rad, estetički pogledi i kritička praksa*, Zagreb, 2003.

⁸² Luka Perinić (1906. – 1999.), novinar, književnik i urednik. Usp. Luka PERINIĆ, *Iz moje ladice – uspomene*, Zagreb, 2009.

⁸³ Rudolf Šubić (1898. – 1980.).

⁸⁴ Krešimir Pećnjak (1883. – 1957.), svećenik. Usp. *Schematismus cleri Archi-Diocesis Zagrabienensis pro anno a Christo nato 1914*, Zagrabiae, 1914., str. 230, 296; *Schematismus cleri Archi-Diocesis Zagrabienensis pro anno a Christo nato 1917*, Zagrabiae, 1917., str. 232, 296; *Schematismus cleri Archi-Diocesis Zagrabienensis pro anno a Christo nato 1936*, Zagrabiae, 1936., str. 6–7, 157.

⁸⁵ Augustin Juretić (1890. – 1954.), svećenik i političar. Usp. »Msgr dr Augustin Juretić«, u: Ljubo BOBAN, *Hrvatska u arhivima izbjegličke vlade 1941–1943. Izvještaji informatora o prilikama u Hrvatskoj*, Zagreb, 1985., str. 145–151.

⁸⁶ Mijo Maričić (1901. – 1982.). Usp. Siniša LAJNERT, »Hrvatska poljodjelska banka d.d. Zagreb (1901.–1949.)«, *Tkalčić: godišnjak Društva za povjesnicu zagrebačke nadbiskupije*, god. 17, br. 1, Zagreb, 2013., str. 171–349.

⁸⁷ »Seniorski vjesnik. Glasilo hrvatskih katoličkih seniora«/»Vjesnik«/»Vjesnik Društva seniora hrv. kat. Akad. Društava Domagoj«, (Zagreb, 1917. – 1940.).

⁸⁸ Mile Budak (1889. – 1945.), književnik i političar; ministar nastave (1941.) i ministar vanjskih poslova (1943.) u Vladi Nezavisne Države Hrvatske. Usp. Ivo PETRINOVIĆ, *Mile Budak – Portret jednog političara*, Split, 2002.; *Mile Budak o sebi i drugi o njemu*, Darko SAGRAK (ur.), Zagreb, 2006.; Tomislav JONJIĆ – Stjepan MATKOVIĆ, »Dr. Mile Budak – književnik i političar«, Tomislav JONJIĆ – Stjepan MATKOVIĆ, *Iz korespondencije dr. Mile Budaka (1907.–1944.)*, Zagreb, 2012., str. 11–187.

Dr Juretić potvrđuje, da je prigodom jednog sastanka pred 10-tak dana kod g. ministra Frkovića,⁸⁹ na njegovo pitanje g. Budaku, da li je njegovo neraspoloženje prema Senioratu u vezi sa pisanjem Seniorskog Vijesnika br. 1 i 2 iz 1940 godine, g. Dr Budak odgovorio odlučno

»Ne! Ja sam s Vama riješio pitanje seniorskog vijesnika u dugim razgovorima baš o tome. Ja imam svoje mišljenje o Senioratu od 1908 godine.⁹⁰ Tu ima ličnih momenata ali imade i načelnih.

Lično bi bilo to, što su neki seniori za vrijeme zaruka došli mojoj punici i prikazivali me kao ateistu. Osim toga pala je na mene i jedna druga teška kleveta.....

Načelno ja ne trebam veze nikakvih katolika između mene, biskupa i svećenika. Ne ću da niko trese gaće nadamnom, a seniori su tresli gaće nad svjetovnjacima, svećenicima i biskupima. Ne treba nekih hiperkatolika, koji vode evidenciju o čitavom javnom životu, a tko hoće vjerski da se usavršava, eto mu vjerskih organizacija.

Samo nemojte nikad nositi stijeg Seniorata, bit će sve u redu.«

Dr Mijo Maričić potvrđuje, da je istom prilikom, »sua sponte« a odmah iza razgovora sa Msgr Juretićem u drugoj sobi, g. Dr Budak kazao u prisutnosti ministra g. Dra Dumančića,⁹¹ ministra ing. Frkovića, Dra Jakšekovića,⁹² Dra Juretića i talijanskog potpukovnika, koji je tu bio g. Disangiorgio,⁹³ slijedeće:

»Recite im /t.j. seniorima/, da seniorima skidam kapu i želim s njima saradnju, protiv Seniorata kao grupe nastupat ćemo jednako, kao i protiv masona.⁹⁴

Poglavnik je katolik, ja sam katolik, I ne želim, da nad nama i nad biskupima seniorat trese gaće. Posrednika između Boga i mene ne trebam laike nego svećenike i biskupe. Nije moj stav prema Senioratu od danas ovakav niti radi seniorskog vijesnika, jer sam pitanje seniorskog vijesnika riješio sa Drom Juretićem. Iz 'Mlade Hrvatske'⁹⁵ i 'Luči'⁹⁶

⁸⁹ Ivica Frković (1894. – 1980.), inženjer šumarstva i političar; ministar šuma i ruda (1941. – 1943.) te ministar bez lisnice (1944. – 1945.) u Vladi Nezavisne Države Hrvatske.

⁹⁰ Misli se na djelovanje Hrvatskoga katoličkog akademskog društva »Domagoj«, osnovanoga 1906. u Zagrebu. Usp. Ivan MARKEŠIĆ, »Početci djelovanja Hrvatskoga katoličkog akademskog društva Domagoj«, *Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.*, Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), Zagreb, 2002., str. 309–320.

⁹¹ Jozo Dumančić (1900. – 1977.), odvjetnik i političar; ministar udružbe (1941.), ministar seljačkoga gospodarstva (1941. – 1942.), ministar pravosuđa i bogoštovlja (1943.) te ministar prometa i javnih radova (1944. – 1945.) u Vladi Nezavisne Države Hrvatske.

⁹² Stjepan Jakšeković (1907. – 1985.), veterinar i političar. Usp. »Stjepan Jakšeković«, Ljubo BOBAN, *Hrvatska u arhivima izbjegličke vlade 1941–1943.*, str. 109.

⁹³ Domenico di San Giorgio/Sangiorgio, zamjenik vojnog izaslanika Kraljevine Italije u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

⁹⁴ O onodobnom slobodnom zidarstvu usp. Voj.(islav) KUJUNDŽIĆ, *Slobodno-zidarska čitanka. Istina o slobodnom zidarstvu*, Beograd, 1940.; Mirko GLOJNARIĆ, *Masonerija u Hrvatskoj*, Zagreb, 1940.; Zoran D. NENEZIĆ, *Masoni u Jugoslaviji (1764.–1980.)*, Beograd, 1988.; Ivan MUŽIĆ, *Masonstvo u Hrvata*, Split, 2001.; Branko ŠÖMEN, *Povijest slobodnog zidarstva u Hrvatskoj*, sv. 1–2, Zagreb, 2012. – 2014.

⁹⁵ »Mlada Hrvatska. Glasilo starčevićanskog đaštva« (Zagreb, 1908. – 1914.). Časopis je izdavala Organizacija starčevićanske akademske mladosti.

⁹⁶ »Luč. List hrvatskog katoličkog đaštva« (Beč; Zagreb, 1905. – 1942.). Časopis je izdavalo Hrvatsko katoličko akademsko društvo »Domagoj«. Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, »Svjetlo katoličke obnove. Uz stotu obljetnicu Luči – Lista hrvatskog katoličkog đaštva (1905–2005)«, *Obnovljeni život*, god. 61, br. 1, Zagreb,

možete vidjeti moj stav prema senioratu sve od g. 1908. Pitajte o tom Kratinu,⁹⁷ Babića⁹⁸ i Grkca.«⁹⁹

Pitao sam zatim g. Dra Budaka, kako da se raspustimo, s obzirom na to što ima mogućnost, da se raspustimo sami, ili da nas raspusti crkvena ili državna vlast.¹⁰⁰ Na to mi je on odgovorio:

»Nemojte se skrivati iza drugoga. Najčasnije je da se raspustite sami.«

Na koncu mi je rekao: »Kad seniorat raspustite, upisujem se odmah u katoličke muževe.« Ja sam u razgovoru ponovno insistirao na tome, da je to u vezi sa seniorskim vijesnikom, a on je i opet odlučno zanijekao.

Dovršeno.

Potpisuju prisutni:

Dr. Stj. Podolšak, v. r.; Dr. Maričić, v. r.; Dr. Juretić, v. r.; Šubić, v. r.; Dr. Ljubomir Maraković, v. r.; Dr. Ante Živković, v. r.; K. Pećnjak, duhovnik., v. r.; L. Perinić, v. r.¹⁰¹

U dopisu datiranom u Zagrebu 26. lipnja 1941. godine predsjednik i tajnik Seniorata mole nadbiskupa Stepinca da donese formalnu odluku o raspuštanju društva: »Kako stojimo na tom stanovištu, da na nacionalno-političkom području ne smije i ne može u našoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj biti nikakvih drugih tendencija mimo onih, koje ima poglavar Države i naš Poglavlak Dr Ante Pavelić, a na vjersko crkvenom području mimo onih, koje imaju naši crkveni poglavari sa Vašom preuzvišenosti na čelu, da predusretnemo krivom i zlonamjernom tumačenju stvari u vezi sa našim društvom i sa pojedinim našim članovima, koji su, – biti ćemo ovaj put neskromni i ustvrditi – dali relativno najjači u broju ljudi svoj obol u oslobodilačkom ustaškom pokretu, mi smo zaključili, da se naše društvo razide. U smislu §-a 23 naših društvenih pravila postoje tri mogućnosti razlaza našega društva i to: a) kada to zaključí glavna skupština, b) kada ga zabrani nadležna crkvena vlast i c) raspustom po nadležnoj državnoj vlasti. Kako je za razlaz društva po glavnoj skupštini u smislu §-a 17. društvenih pravila potrebno da bude prisutna najmanje polovica članova, što je danas zbog tehničkih razloga nemoguće provesti, a za raspust društva po nadležnoj državnoj vlasti nema stvarnog ni formalnog

2006., str. 59–78; Ilija MIŠKIĆ, »Luć (1905–1942)«, *Bibliografija hrvatskih književnih časopisa 20. stoljeća*, sv. 2, Vinko BREŠIĆ (ur.), Zagreb, 2011.

⁹⁷ Josip Kratina (1895. – 1957.), nakladnik i knjižar.

⁹⁸ Bogdan Babić (1891. – 1961.), geolog.

⁹⁹ Petar Grgec (1890. – 1962.), književnik, publicist i novinar. Usp. Vladimir LONČAREVIĆ, »Preteča koncila«, u: Petar GRGEC, *Katolicizam, kultura i politika*, Zagreb, 2007., str. 7–51; Ivica ZVONAR, »Zapisi Petra Grgeca o Prvom svjetskom ratu i Podravini u ratnom razdoblju«, *Podravina*, god. 11, br. 21, Koprivnica, 2012., str. 36–46.

¹⁰⁰ Usp. *Pravila Društva seniora hrvatskih katoličkih akademskih društava »Domagoj« u Zagrebu*, u: Zlatko MATIJEVIĆ, *Lućonoše ili herostrati? Prilozi poznavanju crkveno-nacionalne povijesti Hrvata početkom XX. stoljeća*, Zagreb, 2006., str. 406–409. Pravila su bila odobrena od Ministarstva unutarnjih poslova (23. ožujka 1928.) i rješenjem predsjednika biskupskih konferencija Kraljevine SHS tri dana prije.

¹⁰¹ Lav ZNIDARČIĆ, »Prvi hrvatski katolički sastanak prije stotinu godina. Dokumenti«, str. 415–416.

razloga, to Vašu preuzvišenost molimo, da po našoj želji donesete odluku, da se naše društvo raspušta iz napred navedenih razloga.«¹⁰²

U odgovoru datiranom 10. srpnja 1941. godine zagrebački je nadbiskup udovoljio traženju seniora te raspustio njihovu organizaciju. Odluku o raspuštanju popratio je sljedećim riječima: »Za sve zasluge koje su bilo pojedinci bilo društvo kao takovo iskazali Crkvi izričem im srdačnu hvalu.«¹⁰³ Seniorat, za razliku od križarske organizacije,¹⁰⁴ više nije obnovljen.

Zaključak

Osnivanjem i organiziranjem Hrvatskoga katoličkog pokreta početkom prve polovine 20. stoljeća s vremenom su se formirale organizacije i središnja tijela koja su trebala nadgledati rad cijelog pokreta. Formiranjem Hrvatskoga katoličkog seniorata kao ključne organizacije cijelog HKP-a stvorila se elitna katolička organizacija sastavljena od svjetovnih svećenika, redovnika i velikog broja svjetovnjaka. Seniorat sa svojom širokom organizacijskom bazom u svim slojevima hrvatskog društva postao je važan čimbenik crkvenog i političkog života između dvaju svjetskih ratova. Svi radovi koji pišu o hrvatskoj povijesti prvih desetljeća 20. stoljeća, osobito o crkvenim i političkim prilikama, dotiču se nužno Seniorata. Međutim, uslijed nepovoljnih povijesnih okolnosti, tj. Drugoga svjetskog rata i osnutka Nezavisne Države Hrvatske (1941.) te uspostava komunističke totalitarne vlasti u obnovljenoj jugoslavenkoj državnoj zajednici (1945.), izvorna građa vezana uz Seniorat do danas je ostala zagubljena. Mnogi segmenti rada Seniorata poznati su kroz različite privatne ostavštine članova preko sekundarnih publikacija i stručne literature. Kontekstualiziranjem triju dokumenata iz 1941. godine prikazane su okolnosti raspuštanja Seniorata, koji zbog svoje jugoslavenske ideologije i političke prakse u parlamentarnom životu Kraljevine SHS nije više mogao djelovati u uvjetima postojanja ustaškog režima. Ipak, brojni bivši seniori nastavili su javno djelovati u novim državno-političkim okolnostima.

¹⁰² *Isto*, str. 418.

¹⁰³ *Isto*, str. 419.

¹⁰⁴ B. NAGY, *Hrvatsko križarstvo*, str. 261–300.

SUMMARY

*CROATIAN CATHOLIC SENIORITY (1913-1941). BASIC CHARACTERISTICS
FROM THE ESTABLISHMENT UP TO THE DISSOLUTION*

Scholarly knowledge about the Croatian Catholic Seniority usually was based on personal legacies of the former members and secondary literature. Such situation resulted with the fact that up to today there is no published scholarly research that systematically elaborates history of this important organization, which was founded within Croatian Catholic Movement. Therefore, authors of this article have presented all important dates and fundamental features of the Seniority in the period between 1913 and 1941. Moreover, they systematically describe all the major activities of this elite organization of the Catholic clergy, religious orders and laity. All the documents quoted in the article have to be analyzed in the context of the history of the Seniority, which offers a completely new field for the future research.

KEY WORDS: Croatian Catholic Seniority, Croatian Catholic Movement, Catholic Action, Croatian Eagle Alliance, Great Brotherhood of Crusade.